

תאריך עדכון: מאי 2017

הכתובה כמקור היסטורי בתולדות עם ישראל 04-541-88

מתקשב

חגית עמרני

היקף שעות: 4 ש"ש

מסטר: קיץ

שנת לימודים: תשע"ז

א. מטרת הקורס: לחשוף בפני הסטודנט את תולדות הכתובה בעם ישראל ואת השתלשלותה ההיסטורית. הסטודנט יתוודע לחקר תולדות הכתובה שמטרתו להאיר היבטים תרבותיים, הלכתיים, חברתיים וכלכליים בתולדות הפזורה היהודית בעולם בתקופות שונות בהיסטוריה של עם ישראל. ההנחה המקובלת היא, שהכתובה משמשת מסמך משפטי מחייב המכיל בתוכו מידע מהימן רב, ואשר באמצעותו אפשר ללמוד על שינויים ותמורות שחלו בעם היהודי במרוצת הדורות. על אף שנושא הקורס דן בענייני הכתובה בהשתלשלותה ההיסטורית, יושם גם דגש על ההיסטוריה של יהודי התפוצות סביב נושא זה.

ב. תוכן הקורס: מחקרים רבים נכתבו על השתלשלות נוסחי הכתובות ועל משמעות הכתובה כהסכם נישואין. בקורס נלמד על אופייה של הכתובה ועל טיבם ואופיים של הנישואים בישראל, החל מתקופת המקרא ועד ימינו אנו, וזאת לאור המחקרים השונים. הכתובה מגלמת בתוכה אינטרסים שונים, משקפת פרקי חיים שונים ונשמרו בה רשמי תקופה ארוכה בתולדות עם ישראל. הכתובה היא עניין גדול לחוקרים מבחינת נושאה המרכזי, והיא מערכת היחסים המשפטיים הכרוכים בנישואים ובדיני המשפחה שהכתובה כשטר נישואים באה להעיד עליהם.

הנושאים שיילמדו בקורס הם:

הכתובה בהשתלשלותה ההיסטורית.

הכתובה – חשיבותה ומהותה.

הכתובות ככלי מחקר בתולדות עם ישראל.

דיני משפחה – הליכתה של ההלכה בעקבות הזמן.

הקורס מתקשב הנלמד באמצעות מערכת MOODLE

להלן רשימה מפורטת של הנושאים בקורס:

א. הסברים לנישואים- לשם מה נישואים? טיבם ותכליתם של הנישואים ביהדות

ביבליוגרפיה:

1. אדר-בוניס מ', "נישואים", משפחות בראיה סוציולוגית ואנתרופולוגית, רעננה תשס"ח, עמ' 133-148.
2. אלבק ש', "טיבם של הנישואין", יסודות דיני הנישואין בתלמוד, רמת גן תש"ע, עמ' 9-22.
3. שרמר ע', "תפיסות של נישואים", זכר ונקבה בראם: הנישואים בשלהי ימי הבית השני ובתקופת המשנה והתלמוד, ירושלים תשס"ד, עמ' 299-320.

ב. הנישואים בישראל: תלמוד הלכה ומנהג

ביבליוגרפיה:

4. שרשבסקי ב"צ, "קידושין ונישואין", דיני משפחה, ירושלים תשנ"ג, עמ' 37-25.
5. שרשבסקי ב"צ, "כללים בדבר חיובים וזכויות בין בעל ואשה על יסוד הנישואין", דיני משפחה, ירושלים תשנ"ג, עמ' 96-105.

ג. המהות והמעמד המשפטי של הכתובה. חשיבות הכתובה. מבנה הכתובה

והסכומים המוזכרים בכתובה

ביבליוגרפיה:

6. שרשבסקי ב"צ, "הכתובה", דיני משפחה, ירושלים תשנ"ג, עמ' 89-95.
7. אפשטיין א"ל, "הכתובה ותפקידיה", תולדות הכתובה בישראל – מחקר על מעמדה של האישה לפי משפט ישראל, ניו יורק תשי"ד, עמ' 1-11.
8. אפשטיין א"ל, "קדמות הכתובה", תולדות הכתובה בישראל – מחקר על מעמדה של האישה לפי משפט ישראל, ניו יורק תשי"ד, עמ' 12-21.
9. אפשטיין א"ל, "בעלות הכתובה וצורתה", תולדות הכתובה בישראל – מחקר על מעמדה של האישה לפי משפט ישראל, ניו יורק תשי"ד, עמ' 22-34.

ד. תרומתן של הכתובות לחקר תולדות עם ישראל וההיבט ההיסטורי חברתי

של הכתובה

ביבליוגרפיה:

10. גסטר מ', הכתובה בהשתלשלותה ההיסטורית, ברלין-לונדון 1924, עמ' 46-9.
11. אילן נ', "מבוא: מנהגי נישואין ונוסחי כתובות" פנקס הקהילה של יהודי סודן, ירושלים תשס"ז, עמ' 27-33.
12. אורפלי מ', "J.L. Lacave, Medieval Ketubot from Sefarad", בתוך: ע' אטקס, א' באומגרטרן ו' קפלן (עורכים), ציון: רבעון לחקר תולדות ישראל, שנה ע', א' (תשס"ה), עמ' 116-121.
13. שרמר ע', מבוא, זכר ונקבה בראם: הנישואים בשלהי ימי הבית השני ובתקופת המשנה והתלמוד, ירושלים תשס"ד, עמ' 13-22.

ה. שיטות נישואים במקרא ובזמן קדום

ביבליוגרפיה:

14. אלבק ח', "הנישואין בימים קדומים", תורה שבעל-פה ג (תשכ"ה), עמ' ט-ז.

15. גבריהו ח', "שיטות נישואין במקרא", מחניים פג (תשכ"ג), עמ' 16-17.
16. נויבאר י"י, "קידושי כסף", תולדות דיני הנישואין במקרא ובתלמוד: מחקר היסטורי משווה, ירושלים תשנ"ד, עמ' 14-16.
17. נויבאר י"י, "קידושי ביאה – הקידושין המקוריים", תולדות דיני הנישואין במקרא ובתלמוד: מחקר היסטורי משווה, ירושלים תשנ"ד, עמ' 36-44.
18. נויבאר י"י, "מהות המוהר", תולדות דיני הנישואין במקרא ובתלמוד: מחקר היסטורי משווה, ירושלים תשנ"ד, עמ' 148-157.

ו. הנדוניה- קדמות מוסד הנדוניה, עסקות נישואים ותשלומי נישואים
ביבליוגרפיה:

19. אפשטיין א"ל, "הנדוניה", תולדות הכתובה בישראל – מחקר על מעמדה של האישה לפי משפט ישראל, ניו יורק תשי"ד, עמ' 58-69.
20. שרמר ע', "התשתית הממונית של הנישואין", זכר ונקבה בראם: הנישואים בשלהי ימי הבית השני ובתקופת המשנה והתלמוד, ירושלים תשס"ד, עמ' 261-276.

ז. חקר הפוליגמיה ומעמד האישה בחברה היהודית
ביבליוגרפיה:

21. ירון ר', "בא נא אל שפחתי", דברי הקונגרס העולמי החמישי למדעי היהדות א (תשכ"ט), עמ' 5-9.
22. ישמח מ', "ריבוי נשים בישראל", סיני צב (תשמ"ג), עמ' רמ-רמו.
23. עסיס י"ט, "חרם דרבנו גרשום' ונישואי כפל בספרד", ציון מו (תשמ"א), עמ' 251-277.
24. פרידמן מ"ע, "ריבוי נשים בחברה היהודית. מקורות חדשים מן הגניזה": מצב המחקר", פעמים 25 (תשמ"ו), עמ' 3-12.
25. ריבלין י', "מעמדה של האשה: בעקבות מחקריו של פרופ' מרדכי עקיבא פרידמן", דיני ישראל כו-כז (תשס"ט-תש"ע), עמ' 147-161.

ח. הכתובה- השתלשלותה ההיסטורית
ביבליוגרפיה:

26. בר-אילן מ', "נישואין ושאלות יסוד אחרות בחברה היהודית בעת העתיקה", קתדרה 121, (תשס"ז), עמ' 23-37.
27. אשתור א', "סדרי הנישואין בגלות ישמעאל בימי הביניים", מחניים, פ"ג (תשכ"ג), עמ' 34-35.
28. הורביץ י', "נישואין ומנהגי נישואין בספרות ותקופת הגאונים", מחניים פג (תשכ"ג), עמ' 36-41.
29. רבינוביץ ל"י, "הכתובה" – יסודותיה ההלכתיים והשתלשלותה", מחניים פג (תשכ"ג), עמ' 22-23.

ט. עיטור כתובה- הכתובה כיצירה אמנותית יהודית
ביבליוגרפיה:

30. דוידוביץ ד', "הכתובה ככתב-יד אמנותי", מחניים פג (תשכ"ג), עמ' 84-87.
31. צבר ש', "השימוש במוטיבים נוצריים בכתובות של יהודי איטליה ומשמעותו", הקונגרס העולמי למדעי היהדות 8, ד (תשמ"א), עמ' 95-99.

י. שטר הכתובה הנהוג היום

ביבליוגרפיה:

32. בן נוך י', "חישוב סכום הכתובה בימינו", צהר ד (תשס"א), עמ' 57-60.
33. גילת י"צ, "הלכה ונוהג בכתובה בימינו", יד לגילת: אסופת מאמרים של יצחק דב גילת, בעריכת י"מ תא-שמע, י"צ גילת, ירושלים תשס"ב, עמ' 59-50.
34. ערוסי ר', "משפט הכתובה בימינו הלכה למעשה", שערי צדק ט' (תשס"ח), עמ' 156-166.

חובות הקורס:

1. קריאת חומר ביבליוגרפי, וביצוע מטלות ע"פ ההנחיות שיינתנו במהלך הקורס.
2. השתתפות בקבוצות דיון, ע"פ ההנחיות שבלוח ההודעות של הקורס.
3. השתתפות בפגישות פרונטליות, על מועדן תימסר הודעה מראש.
4. מבחן אמריקאי (רב-ברירתי) בסיום הקורס.